

Mathesiaova žačka a pokračovatelka Zdenka Bergrová

I Zdenka Bergrová – tenkrát ještě Vovsová – začínala pod ochrannými křídly dobrého ducha české předválečné literární rusistiky Bohumila Mathesia. Bouřlivých, často spíše aktuálně politických než striktně odborných diskusí, o něž na jeho proslulém podvečerním semináři věru nebyla nouze, se nijak výrazněji neúčastnila. Zato všeobecnou pozornost a respekt vzbudila svým referátem o Puškinově Poltavě, přesněji: o své práci na překladu této poemy do češtiny. Tady totiž nešlo o běžné, především potřebou získat zápočet motivované studentské mudrování nad významným dílem významného autora. Tady jsme naopak měli co do činění s velice otevřenou a věcně fundovanou zpovědí člověka, který, ač také teprve student, nicméně už z vlastní zkušenosti věděl, co to obnáší, převádí-li se výtvar krásné literatury z jednoho jazyka do jiného jazyka, z jedné kulturně mentální sféry do jiného kulturně mentálního povědomí.

„Jistě že je důležité, **co** básník říká. Pro mne však je ještě mnohem důležitější, **jak** to říká. A za vůbec nejdůležitější pokládám, **jak** to, **co** on říká a **jak** to říká ve své mateřštině, já dokážu říci po česku.“ Přibližně těmito slovy Zdenka zformulovala své překladatelské krédo hned v prvním odstavci svého referátu a dál pak postupovala víceméně podle toho. Nejprve tedy podala cosi jako základní rámcovou literárněhistorickou charakteristiku Poltavy, záhy však přešla k jejímu co nejpodrobnějšímu rozboru z rýze překladatelského hlediska, zevrubně a na konkrétních příkladech ventilovala hlavní problémy, s nimiž se při tom musela vyrovnávat. Obzvlášť se rozhovořila o nesnážích, jaké pro ni představovala nutnost poradit si s dříve dostatečně netušenými důsledky rozdílů mezi češtinou a ruštinou jak v lexice a v syntaxi, tak – a to zejména – ve versologickém ohledu; hlavně tím, co pro překladatele veršů znamená, že čeština zásadně klade přízvuk na první slabiku a na předložku, kdežto ruština nikoli. Na závěr pak mírně chvějícím se

hlasem a se zjevnou obavou, co tomu všemu řekne Mathesius, přednesla dvě další ukázky ze svého překladu předposlední z velkých Puškinových poem.

Obava byla zbytečná, Mathesiovi se referát a zejména ukázky zamlouvaly. Dokonce natolik, že porušil svou zásadu nikoho veřejně příliš nevyzvedat, a Zdenku výslovně před celým seminářem pochválil a vybídl ji, aby ho co nejdříve v konzultačních hodinách vyhledala a přinesla s sebou všechny své překlady. Když tak učinila, ukázalo se, že toho má – vesměs na úrovni – přeloženo nebo aspoň rozpřekládáno mnohem víc než pouze Poltavu. Neboli: že „ta Vovsová“ je nepochybný překladatelský talent a pokud jde o překládání poezie zřejmě nejslibnější a nejperspektivnější adept tohoto umění mezi tehdejšími Mathesiovými žáky hned po Emanuelovi Fryntovi.

Vůči všemu novému a nadějnému vždy vstřícný Mathesius Zdenku také tak bral. Nejenže ji radou a morální podporou pomohl zdárně dokončit překlad Poltavy. Jako redigent velkého, nakladatelstvím Svoboda v edici Klasikové chystaného třísvazkového Výboru z díla Alexandra Sergejeviče Puškina ji okamžitě přitáhl do přípravy třetího svazku coby jeho spolupřekladatelku a spoluautorku části poznámkového aparátu. Především však ji pro týž svazek zadal překlad dalších čtyř Puškinových epických skladeb – Kavkazského zajatce, Bachčisarajské fontány, Bratří loupežníků a Pohádky o rybáři a rybce. Zdenka zadání, jež zahrnovalo více než pětinu titulů prezentovaných v oddíle Epika, samozřejmě s radostí přijala a zhostila se ho tak, že zcela obstála ve srovnání s ostatními překladateli příslušného oddílu. A těmi byli – věc s hlediska začátečnické úžasná – lidé jako Josef Hora, František Halas, Vítěslav Nezval, Petr Kříška, Bohumil Mathesius, Pavel Eisner, František Nechvátal a Marie Marčanová.

Zdenka se tou knihou také upřímně pyšnila. Pochopitelně a právem, neboť něco jí sice vyšlo už dříve, ale přece jen až skrze tuto knihu, pětici svých puškinian naplno vešla do českého literárního dění a hledání. Aktivně se ho pak účastnila po bezmála šest následujících desetiletí nadále především jako překladatelka poezie, ale i tlumočením krásné prózy, občasnými literárněhistorickými statěmi esejistického zabarvení a – zejména v životním závěru - také svou vlastní původní tvorbou. Přitom se vždy vděčně hlásila k Mathesiově památce a zhusta, jako by na něj navazovala, šla jeho stopou. Něco mathesiovského je koneckonců už v tom, že po nedlouhém působení, tuším, že ve dvou nakladatelských redakcích se rozhodla pro existenčně riskantní a pracovně na výsost náročnou dráhu literáta na volné noze a se ctí na ní za všech okolností obstála. Právě tak to asi byla vzpomínka na vynikající Mathesiovu výběrovou přednášku o Dostojevském, co způsobilo nebo aspoň spoluzpůsobilo, že Zdenka patřila k těm, kdo (viz její překlad Chudých lidí ve Světové četbě) na sklonku první poloviny padesátých let minulého století vraceli tohoto v těsně pounorovém čase kaceřovaného spisovatele zpátky do rukou českých čtenářů.

Mathesiova žačka a pokračovatelka

S Mathesiem však souvisí i Zdenčin celoživotní, nejméně sedmi knižními tituly stvrzený zájem o Někrasova. Někrasov i ji silně přitahoval svým pevným zakotvením ve specificky ruském prostředí, tím, co se v něm tak obtížně poddává ruskému uchu, oku i peru, tím, co z něj činí až provokativní výzvu každému neruskému umělci slova, každému, kdo se prostředky své mateřštiny snaží zmocnit se jeho krajně svébytné ruštiny. Ani Zdenka samozřejmě nepřehlížela důvody, pro něž Někrasov býval a dodnes bývá apostrofován jako „pěvec mužické demokracie“, ale více ji zajímaly a vzrušovaly ty stránky a složky jeho básnického projevu, díky nimž v něm lze spatřovat spíše oponenta než pokračovatele Puškina a Lermontova. Rovněž ona ho při všem vědomí jeho bytostné ruskosti vnímala a oceňovala jako současníka a bližence Heinova a Nerudova. Tedy v podstatě tak, jak jí a jejím kolegyním a kolegům Někrasova ve svých bezprostředně improvizovaných výkladech přibližoval a doporučoval Bohumil Mathesius na oněch dodnes pamětníky vzpomínaných neformálních posezeních v některé z malostranských vináren, kam je, své oblíbené posluchače, zval po již zde zmíněných a obdobně nezapomenutelných úterních seminářích.

Zdenka Mathesiovým výkladům naslouchala pozorně, ač lačně, nikoli však pasivně. Promýšlela je, přetvářela a dotvářela po svém, ve své vidění a pojetí Někrasova a to pak soustavně a cílevědomě realizovala jako překladatelka, editorka a komentátorka. Výsledkem bylo, počítám-li dobře, šest různě zaměřených a různě vybavených někrasovských titulů v češtině, jež se postupně objevovaly na pultech našich knihkupectví během dvacetiletí 1956 až 1975. Jakkoli vážný přínos a obohacení znamenaly všechny, výjimečné postavení mezi nimi nicméně zaujímá objemný svazek, který roku 1969 vyšel v reprezentativní odeonské Knihovně klasiků pod lakonicky prostým názvem Básně. Na více než devíti stech stránkách totiž zahrnuje v podstatě celé Někrasovovo básnické dílo od naprosté většiny někdy publicisticky vyhrocené, někdy folklorně podbarvené a někdy zpovědně intimní lyriky přes veršované povídky a osobnostní medailony až po žánrově jen obtížně definovatelnou skladbu Kdo žije šťastně na Rusi. V tom ohledu představuje unikátní počín nejen v českém měřítku, nejkompexnější, nejen-cepčnější a nejvýznamnější vydání Někrasova mimo Rusko. Nemluvě o tom, že zároveň jde o Zdenčin vrcholný výkon, knihu, v níž obzvlášť přesvědčivě předvedla, co umí.

Jenomže platí-li, že knihy mají své osudy, pak tahle ho měla mimořádně zlý. Tiskárnu totiž opustila sotva půl roku po vstupu armád spřátelených zemí, a tak zůstala nepovšimnuta, nezaznamenána, nezhodnocena. Tenkrát to bylo přirozené. Dnes ale by si jak Nikolaj Alexejevič Někrasov, tak Zdenka Bergrová nepochybně zasloužili, aby se někdo do ní pořádně začel a jaksepatří ji posoudil a rozhodl.

Jiří HONZÍK

Poznámka Věroslava Bergra:

Zdenka se dobrovolně nerozhodla pro práci na volné noze. Musela v roce 1953 z politických důvodů odejít z nakladatelství Odeon. Nikdy se už do žádného zaměstnání nedostala.